

Eduskunta
Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto lastensuojelua ja neuvolaa koskevista osista hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Lastensuojelun Keskusliitto haluaa ennen kaikkea kiinnittää huomion lausuttavana olevan hallituksen esityksen, sekä muidenkin sosiaali- ja terveydenhuollon- ja maakuntauudistusta koskeneiden esitysten, hyvin puutteelliseen lapsivaikutusten arviointiin. Esitetty valinnanvapausuudistus pohjaa hyvin yksilökeskeiseen ajatukseen sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkuudesta. Lasten kohdalla onnistuneessa sosiaali- ja terveydenhoidossa on kuitenkin kyse perhekokonaisuuden huomioimisesta. Tämän vuoksi esitetty uudistus soveltuu monin paikoin huonosti lapsi- ja perhepalveluihin.

Puutteellisen lapsivaikutusten arvioinnin vuoksi lapsi- ja perhepalveluihin liittyvä sääntely on monin keskeisin osin esityksessä puutteellisesti valmisteltu tai uudistuksen tavoitteiden kannalta ristiriitaista. Näin ovat myös hallituksen esityksen lastensuojelupalveluita ja neuvolaa koskevat kohdat.

Esitetty valinnanvapausmalli on hyvin ongelmallinen heikossa asemassa oleville lapsille ja perheille, joilla on moninaisia palvelutarpeita. Tällaisia ovat esimerkiksi lastensuojelun tuen tarpeessa olevat lapset, vammaiset lapset sekä perheet, joissa on päihde- tai mielenterveysongelmia. Esitetty malli vaikeuttaa sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyötä ja integraatiota, monimutkaistaa yhtenäisten palvelupolkujen luomista, pirstoo yhden perheen palvelut entistä useamman tahon vastuulle ja saattaa myös kustannusten noustua heikentää välillisesti sosiaali- ja terveyspalveluiden laatua.

Riskien välttämiseksi pitäisi uudistus toteuttaa vaiheittain. Vaiheittaisuus tulisi toteuttaa niin, että mahdolliset ongelmat ehdittäisiin havaita ja korjata ennen kuin ne uhkaisivat koko järjestelmää. Jos uudistuksessa edetään esitetyllä aikataululla, edellyttää Lastensuojelun Keskusliitto vähintään seuraavia muutoksia esityksiin koskien neuvola- ja lastensuojelupalveluita.

- Neuvolat on rajattava valinnanvapauden ulkopuolelle
- On nykyistä selkeämmin määriteltävä missä määrin lastensuojelupalvelut kuuluvat asiakassetelin piiriin
- Lapsen edun ensisijaisuus on kirjattava alaikäisen palvelutuottajan valintaa koskevaan pykälään

Neuvolat rajattava valinnanvapauden ulkopuolelle

Hallituksen esityksessä maakunta voisi päättää neuvolapalveluiden kuulumisesta valinnanvapauden piiriin. **Esityksen 24 § 4 momenttia tulee muuttaa niin, että neuvolapalvelut rajataan valinnanvapauden ulkopuolelle.** Äitiys- ja lastenneuvoloilla on keskeinen rooli lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä. Neuvoloiden liittäminen valinnanvapausmalliin heikentää edistävää ja ehkäisevää työtä sekä tuottaa entistä suurempaa eriarvoistumista. Valinnanvapausmallin myötä pitkäjänteinen edistävä ja ehkäisevä työ on jäämässä jatkossa vähemmälle huomiolle.

Neuvoloiden kuuluminen valinnanvapauden piiriin on iso riski neuvolatoiminnalle ja lapsiperheiden palvelujen yhteensovittamiselle. Se on lisäksi merkittävässä ristiriidassa hallituksen oman kärkihankkeen, lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman tavoitteiden kanssa. Muutosohjelmassa lapsiperheiden hajanaisia palveluja kootaan yhteen perhekeskustoimintamalliin, jossa mahdollisuus varhaiseen tukeen ja hyvään palveluohjaukseen syntyy tiiviissä yhteistyöstä eri auttajatahojen, myös järjestöjen välillä. Perhekeskus rakentuu neuvolan ympärille. Jos neuvolapalveluita tuottavat markkinalogiikalla toimivat tahot, jotka kilpailevat asiakkaista, on ristiriitaista olettaa tiivis yhteistyö ja tietojenvaihto muiden toimijoiden kanssa mahdollistuu. Hyvien käytäntöjen levittäminen on kilpailulogiikan kannalta haitallista.

Lisäksi neuvolat ovat tärkeässä roolissa lapsiperheiden ongelmien mahdollisimman varhaisessa havaitsemisessa ja niihin puuttumisessa. Yksityiset terveydenalan toimijat tekevät hyvin vähän lastensuojeluilmoituksia. On riski, että valinnanvapausmalli toisi neuvolan asiakassuhteisiin piirteitä, jotka nostaisivat ongelmiin puuttumisen kynnyistä. Jos huolta herättäviin tilanteisiin ei puututa varhaisessa vaiheessa tuottaa ongelmien kärjistyminen merkittäviä inhimillisiä ja taloudellisia kustannuksia. Onnistuneissa paikallisissa uudistuksissa on lapsi- ja perhepalveluiden kustannuksia onnistuttu laskemaan panostamalla varhaiseen tukeen ja puuttumiseen, mikä on vähentänyt tarvetta lasten sijoittamiselle kodin ulkopuolelle.

Toimiva ratkaisu olisi liittää neuvolat maakunnan liikelaitoksen palveluihin. Lisäksi **perhekeskusmalli pitää määrittää maakunnan liikelaitokset järjestämivastuuseen kuuluvaksi.** Tämä vahvistaisi uudistuksessa tavoiteltavaa palveluintegraatiota ja mahdollistaisi painopisteen siirtämisen varhaiseen tukeen, mikä myös hillitsisi kustannusten kasvua.

Esitystä tarkennettava lastensuojelun osalta

Lastensuojelussa on kyse hyvin erityislaatuisesta sosiaali- ja terveystaloudesta, koska siinä saatetaan havaita tarve merkittävästi puuttua lasten ja vanhempien elämään yleisestä yksityiselämän suojasta huolimatta myös tahdosta riippumatta. Lastensuojelun erityisluonteesta johtuen kaiken lastensuojelua koskevan sääntelyn tulee olla mahdollisimman tarkkaa ja yksiselitteistä. Tätä kriteeriä ei hallituksen esitys täytä.

Hallituksen esityksen 13 §:ssä lastensuojelu rajataan ulkopuolelle mahdollisuudesta valita maakunnan liikelaitos tai palveluyksikkö. Tämä on hyvin perusteltua pitkäaikaisten asiakassuhteiden

mahdollistamiseksi. On myös tärkeää, että kaikki virkavastuullinen sosiaalityö tehdään maakuntien liikelaitoksessa, kuten hallituksen esityksessä on kirjoitettu.

Hallituksen esityksessä on epäselvästi säädetty, missä määrin asiakaseteleitä koskevat säännökset liittyvät lastensuojeluun. Esityksen 24 §:n mukaan sosiaalihuoltolain 19 §:ssä tarkoitettu kotipalvelussa on aina tarjottava asiakaseteleitä ja sosiaalihuoltolain mukaisessa perhetyössä näin voidaan tehdä maakunnan päätöksellä. Epäselväksi jää kuuluvatko nämä palvelut samassa määrin valinnanvapauden piiriin, jos niitä myönnetään lastensuojelun avohuollossa. **Tulkinnallisten epäselvyyksien välttämiseksi on esityksessä selkeästi täsmennettävä missä määrin asiakaseteleitä myönnetään lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa olevan lapsen tukemiseksi.** Jos ne eivät kuulu valinnanvapauden piiriin, on perusteltava, mistä syystä lapset ja perheet asetetaan tässä eriarvoiseen asemaan sen suhteen, minkä lain perusteella he saavat täysin samanlaista palvelua.

Lastensuojelulain jälkihuoltoa ei valinnanvapauslakiluonnoksessa ole mainittu lainkaan. Jälkihuolto on myös täysi-ikäisille (18-21-vuotiaille) annettavaa vapaaehtoista sosiaalihuoltoa, jonka tavoitteena on tukea sijaishuollossa eläneiden lasten aikuistumista (LsL 75 §). Jälkihuollossa pyritään vahvistamaan asiakkaiden toimintakykyä ja itsemääräämistä ja valinnanvapauslainsäädännön tulee tukea näitä tavoitteita. **On arvioitava ja selkeästi määriteltävä, miltä osin lastensuojelulain mukaiset jälkihuollon palvelut kuuluvat valinnanvapauden piiriin.**

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen kokonaisuudessa on tärkeää tarkasti säätää myös lastensuojelulain mukaisen taloudellisen tuen järjestämisestä. Lastensuojelullisin perustein voidaan myöntää toimeentulotukea. Tapahtuuko tämä tulevaisuudessa maakuntien toimesta vai tuleeko vastuulliseksi Kansaneläkelaitos, kuten tällä hetkellä toimeentulotuen suhteen pääasiallisesti on.

Lapsen edun ensisijaisuus kirjattava palveluntuottajan valintaan alaikäiselle

Valinnanvapausmallissa tärkeä kysymys on sosiaali- ja terveydenhuollon palveluntuottajan valinta alaikäiselle. Palveluntuottajien vertailu ja valinta tulevat olemaan haastavia aikuiselle. Alaikäisille tämä tehtävä tulee olemaan erityisen hankala. Lapsen kyvykkyyteen valita itse palveluntuottaja vaikuttaa moni tekijä, joista ikä on vain yksi. Lainsäädännössä on varmistettava, että harkinta lapsen kyvykkyydestä päätöksentekoon noudattaa aina lapsen edun ensisijaisuuden periaatetta.

Esitys palveluntuottajan valinnasta alaikäiselle on ristiriidassa lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa. Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan 1 kohta edellyttää, että kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. **Palveluntuottajan valintaa alaikäiselle koskevaan 11 §:ään on lisättävä, että huoltajan tai laillisen edustajan tekemät alle 15-vuotiaita koskevat valinnat tai yli 15-vuotiaan itse tekemät valinnat palveluntuottajasta eivät saa olla lapsen edun vastaisia.**